

IZUMLJANJE TRADICIJ

Za etnologue je bila tradicija predmet poudarjenega zanimanja vse od takrat, ko je davnega leta 1783 cesarjev bibliotekar Kollar skoval termin etnologija za novo znanstveno disciplino, spočeto v prostoru in času velikih političnih sprememb. Od vsega začetka uveljavljanja etnologije na Slovenskem so veljali za tradicije tisti elementi kulture, ki so povezani z bolj ali manj daljno preteklostjo neke etnične skupnosti. Toda, kot je opozoril angleški zgodovinar Eric Hobsbawm v uvodu k znameniti knjigi *The Invented Traditions*, so mnoge tradicije stare samo na videz, medtem ko so v resnici nastale šele v poznem 19. stoletju ali pozneje.

Po Hobsbawmu so bile številne stare tradicije dejansko »izumljene«, to se pravi izumljene, konstruirane ali formalno institucionalizirane v nekem zgodovinskem obdobju. Pri izumljenih tradicijah gre za vrsto praks ritualne ali simbolne narave, uravnavanih po izrecno ali molče sprejetih pravilih, ki skušajo vzpostaviti določene norme in vrednote za vedenje z velikim številom ponovitev, kar avtomatsko implicira kontinuiteto s preteklostjo. Za izumljene tradicije je značilno, da je njihova kontinuiteta s preteklostjo pretežno navidezna, saj so dejansko odzivi na nove situacije, ki prevzamejo oblike, spominjajoče na stare situacije, ali vzpostavljajo svojo lastno preteklost s kvaziobligatornim ponavljanjem. Celotna revolucionarna in njim podobna gibanja, katerih cilj je po definiciji »juriš na nebo« oziroma prelom s preteklostjo, imajo svojo relevantno preteklost, na kateri se utemeljujejo.

Take tradicije poznamo, seveda, tudi pri nas. Med osamosvajanjem Slovenije, denimo, je bila ena najbolj priljubljenih tradicij, po kateri je lipa nekakšno slovensko narodno drevo. Takrat so namreč promotorji slovenske »dežele« sprožili uspešno propagandno akcijo, ki je za svoj simbol vzela lipov list. Med potenciranim navdušenjem nad vsem »pristno slovenskim« si je nekdo celo omislil *lipo* kot slovensko denarno enoto in v projekt vložil veliko svojega kapitala, k sodelovanju pa pritegnil tudi vrsto nacionalno neravnodušnih posameznikov. Simbolična moč lipovega lista v času splošnega navdušenja ni pustila ravnodušnih niti posameznih slovenskih etnologov, ki so si v znamenju tega »simbola slovenstva« poiskali primerno torišče za svojo dejavnost. Navdušenje je bilo tolikšno in tako vsesplošno, da takšna zgodovinska dejstva, kot je podatek, da so leta 1530 v Sarajevu, ko je bila zgrajena Husrevbegova džamija, zasadili lipovo drevo - kot simbol islama - v javnosti niso bila niti opažena, čeprav lipa tam raste in cveti še dandanašnji.

Če si zastavimo vprašanje, kako je mogoče, da se je kaj takega primerilo celo tistim strokovnjakom, ki so nastopali kot poznavalci simbolike, nanj ne bomo mogli najti

pravega odgovora brez upoštevanja dejstva, da je bilo prav izumljanje tradicij dolgo časa ena glavnih nalog slovenskega narodopisja oziroma slovenske etnologije - discipline, ki je nastopala kot kreatorka slovenske identitete. Slovensko narodopisje je bilo namreč utemeljeno v iskanju in varovanju tistih elementov slovenske samobitnosti, ki naj bi bili samo naši in po katerih naj bi se razlikovali od svojih sosedov in vseh drugih ljudstev in ki naj bi bili takšni že od pradavnine. Tako so si nekateri eminentni slovenski narodopisci prizadevali odkrivati in obvarovati pred pozabo tako imenovane nezdgodovinske elemente slovenske kulture, to se pravi takšne med njimi, ki se ne spreminjajo. Ker je bilo v nenehno spreminjajočem se (modernem) svetu vedno težje odkrivati »nezgodovinske elemente kulture«, so govorili o civilizaciji (mest) kot o grožnji za tako imenovano pristno slovensko kulturo.

Domnevam, da je bil prav to razlog, da slovensko narodopisje ni bilo oziroma ni moglo biti pozorno na ta pojav oziroma ga ni registriralo in tematiziralo kot svoj predmet raziskovanja: saj je bilo dela z reševanjem in varovanjem tradicij vedno dovolj. Nenehne spremembe in inovacije v življenju, ki je teklo po svojih zakonitostih pač bolj gladko kot po tirnicah, kamor so ga skušali utiriti skrbniki za narodov blagor, so takšno vnemo samo še stopnjevale. In krog je bil sklenjen.

Iskanje »nezgodovinskih« elementov kulture (Novak 1956, 11; Kuret 1978, 20) ali »narodne duše«, kakor so rekli nekateri, ni bilo uspešno, ker takšnih elementov preprosto ni bilo. Obstajali so zgolj kot konstrukti določene zgodovinskega obdobja, zato brez izumljenih tradicij ni šlo. Pri tem pa, to je že treba reči, so bili njihovi ustvarjalci izjemno učinkoviti. Ko si danes predstavljamo »ti-pičnega« Janeza in Micko, ju v naši domišljiji še vedno raje odenemo v »narodno nošo«, kot da bi ju oblekli po zahodni modi. Če si ju predstavljamo, kako jesta potico, ju bomo občutili kot bolj »naša«, kot če bosta šla na piknik in uživala v čevapčičih oziroma (kot to neokusno besedo nekateri lepo slovenijo) »mesnih lulčih« ali zavila v McDonald's na hamburger. Takšna podoba, ki je v veliki meri nastala kot konstrukt slovenskega narodopisja, je še vedno tako čila in zdrava, da Slovenci v nasprotju z drugimi Evropejci (da Kitajcev, Arabcev, Inkov in drugih ne omenjamo) svojo kulturo še vedno v veliki meri, če že ne pretežno, asociiramo s kmetstvom. Pri čemer prav po Ložarjevo doživljamo mesto kot področje, kjer ni prostora za kulturo. Vsaj za tisto pravo, pristno kulturo ne (Ložar 1944, 11). Pač v skladu s starim reklom: »God made the country and man the city,« ki ga navaja anonimni britanski diplomat (1915, 41).

Med tradicije slovenskega narodopisja sodi tudi bolj ali manj molče sprejeta zapoved, da se o politiki in politič-

nem ne govori. Le izjemoma je dovoljeno bolj ali manj ostro kritizirati politike, ki v teh kritikah nastopajo kot poosebljenja nesposobnosti pravilnega dojemanja sveta okoli sebe. Politika je seveda veliko več od tega in je prisotna tudi tam, kjer ji vstop sicer ni dovoljen in kamor se mora prikrasti v vseh mogočih preoblekah, da jo je tudi najbolj ostrim očem kar se da težko opaziti in prepoznati. Ko napišemo svoj naslov, temu v vsakdanjemu življenju ne pripisujemo globljih pomenov, ob podrobnejšem pogledu pa lahko vidimo, da že ta pomeni določeno politično izjavo. In to ne le na koncu, ko napišemo ime države. Politika se kaže tudi v naših osebnih imenih, imenih ulic in imenih naselij.

Bogato dogajanje v novi slovenski državi v zvezi s spreminjanjem imen ulic, krajev, posameznih ustanov in tako naprej oziroma popravljanjem zgodovinskih krivic, ki jih je oziroma naj bi jih povzročila ljudska revolucija, ko je skušala napisati vso zgodovino znova in po svoji meri, nam omogoča neposreden vpogled v izumljanje tradicij, kakršen za večino predhodnih generacij ni bil mogoč. V teoretskem seminarju, namenjenem podiplomskim študentom, smo zato v preteklem študijskem letu posvetili pozornost procesom, ki jih lahko (spet) spremljamo v živo v zvezi s preimenovanjem ulic, ustanov, naselij. Priložena besedila, nastala v tem seminarju, obravnavajo različne aktualne pojave oblike izumljanja tradicij na Slovenskem v času tranzicije. Vsak posebej in vsi skupaj pa jasno ilustrirajo, kako pomembno in veliko vlogo pri izumljanju tradicij igrajo politični interesi, ki se skušajo legitimizirati in uveljaviti (ter hkrati izpodriniti konkurenčne politične interese) prav prek številnih ponavljanj. Če ves čas ponavljam, na primer, da sem doma iz Sv. Križa, hkrati pripovedujem tudi, da sem del katoliške skupnosti. Postopek ni nov, saj ga je uporabilo že revolucionarno gibanje, ko je z dekreti spremenilo vrsto imen slovenskih krajev in ulic, ki so bila ideološko oporečna, in jih nadomestilo z imeni herojev novega sveta ali po »zgodovinskih dogodkih« (to je dogodkih, ki so legitimizirali revolucionarno oblast).

Analize konkretnih primerov jasno pokažejo, da je vračanje k »starim, avtentičnim tradicijam« z vračanjem prejšnjih, »avtentičnih« toponimov ali odstranjevanjem spomenikov herojem »ljudske revolucije«, čeprav je strokovno utemeljeno na tem, da je bilo preimenovanje ideološke narave in v bistvu ne gre za preimenovanje, temveč zgolj za vračanje starih imen, vedno v službi določenih ideoloških in političnih ciljev. Jasno pokažejo tudi, da v naravi ni nobenega spomenika, potemtakem tudi etnološkega spomenika samega po sebi ne, temveč da je spomenik vedno ideološki in politični konstrukt, s katerim določena skupnost nekemu predmetu pripiše določen pomen. To pa seveda implicira marsikaj. Predvsem to, da etnolog/kulturni antropolog narodnega blaga ne more zgolj »otemati pozabi« oziroma skrbeti za »ohranjanje dediščine«, kot se reče bolj sodobno. Če takšnega svojega delovanja ne problematizira, namreč (so)konstruira družbeni svet in identitetne mehanizme svoje skupnosti v službi določene politike in ideologije. Tisti etnolog/kulturni antropolog, ki želi s svojim delovanjem prispevati k znanosti, se mora zavedati, da takšno početje ni znanstveno, temveč politično in/ali ideološko delovanje.

Literatura:

A. DIPLOMATIST 1915: Nationalism and War in the Near East. Oxford, Clarendon Press.

HOBSBAWM, Eric in **Terence Ranger** (ur.) 1983: The Invention of Tradition. Cambridge, Cambridge University Press.

KURET, Niko 1978: Konec folkloristike? V: Glasnik SED let. 18, št. 1. Ljubljana, 20.

LOŽAR, Rajko (ur.) 1944: Narodopisje Slovencev I. Ljubljana, Klas.

NOVAK, Vilko 1956: O bistvu etnografije in njeni metodi. V: Slovenski etnograf let. 9, 7-15.

